

Recensies

ALGEMEEN

J. Zijlmans, *Hond en baas. Een geschiedenis van haat en liefde* (Den Haag: De Nieuwe Haagsche, Haags historisch museum, 2002, 214 blz., €20,-, ISBN 90 77032 17 7).

De conservator van het Haags historisch museum/ Museum De Gevangenpoort, Jori Zijlmans, kwam op het originele idee om een tentoonstelling te organiseren over de relatie tussen mens en hond in de loop van de geschiedenis. Het werden uiteindelijk twee boeiende tentoonstellingen en een bijzonder fraai boek over de geschiedenis van de hond in Nederland. Band, drukwerk, bladspiegel en de zeer vele illustraties, zowel in kleur als in zwart/wit, zijn perfect. Een uitvoerig notenapparaat, een literatuurlijst en een register completeren het geheel.

Zijlmans geeft in dit werk blijk van liefde voor de hond en van grote kennis van zaken. Haar boek is een fascinerend verslag geworden van een nu al duizenden jaren durende ambigue relatie waarbij honden enerzijds worden bewonderd, vereerd, geliefd, vertroeteld en anderzijds worden gevreesd, verschopt, gehaat, verwaarloosd of mishandeld. De schrijfster verdient alle lof voor het vele speurwerk dat zij voor dit boek verricht heeft. En zij kan schrijven: *Hond en baas* is een met vaart geschreven, heel leesbaar boek.

Op een gegeven moment moet, volgens de meest gangbare theorie over de afstamming van de hond, de wolfachtige zich hebben aangesloten bij de mens. De wolfachtige nam als het ware zelf het initiatief voor zijn domesticatie. De oudste vondsten van skeletresten van in de omgeving van mensen levende honden dateren van ongeveer 14.000 voor Christus. In het Mesolithicum (8800-5000 voor Christus) zijn de kleinwildjagers de hond als jachthond gaan gebruiken. Ook in Nederland, zoals blijkt uit de skeletvondsten bij Hardinxveld-Giessendam. Jori Zijlmans behandelt vervolgens in kort bestek de lange geschiedenis van de steeds verdergaande domesticatie van de hond en de factoren die deze mogelijk hebben gemaakt. Het grote aanpassingsvermogen van de hond maakte het dier uitermate geschikt voor diversificatie. Zo fokte men al in de Oudheid waakhonden, jachthonden, vechthonden en gezelschapshondjes.

Speciale aandacht wijdt de auteur aan de waakhonden, een hondensoort waarop de ondertitel, *Een geschiedenis van haat en liefde*, eeuwenlang van toepassing is geweest. Al in de *Lex Salica* werd bepaald dat waakhonden overdag aan de ketting moesten liggen en pas na zons- ondergang vrij op het erf mochten rondlopen. De overlast die allerlei honden in de steden veroorzaakten, is altijd een onderwerp van regelgeving geweest. Zo werd in de Middeleeuwen vaak bepaald dat men alleen kleinere honden mocht houden die 'door de beugel konden'.

Met de geschiedenis van de trekhond illustreert Zijlmans zeer fraai de sedert de negentiende eeuw toenemende emotionele band tussen mens en hond. De Vereniging tot bescherming van trekhonden gaf rond 1870 richtlijnen uit voor een diervriendelijke behandeling van trekhonden, maar veel hielp dat niet. De Anti-trekhonden bond (1912) boekte meer resultaten, vooral door gemeenten te bewegen om trekhondbeschermende regelingen op te nemen in de gemeenteverordeningen. Het duurde echter nog tot 1961 dat het gebruik van de hond als trekdier bij de wet verboden werd. Eenzelfde mentaliteitsverandering beschrijft Zijlmans in haar verhaal over de kettinghonden. De in 1974 door inspecteurs genomen foto's van totaal verwaarloosde kettinghonden zijn hartverscheurend.

Het hoofdstuk over de jachthonden is een boeiend stuk sociaal-culturele geschiedenis. Eeuwenlang was de jacht, en daarmee het bezit van jachthonden, het privilege van de adel. Flaneren door de stad met een stel loslopende jachthonden was dan ook een adellijk statussymbool. In de negentiende eeuw nam de zich emanciperende burgerij dit statussymbool gretig over. Het was echter vele burgers meer te doen om het fraaie uiterlijk dan om het karakter en de werkeigenschappen van hun hond. Deze fixatie op het uiterlijk en op de standaardisering van uiterlijke raskenmerken leidde tot inteelt en allerlei hondenkwalen. Al in 1890 werd daartegen gewaarschuwd. De adellijke heren bleven de werkeigenschappen van de hond prefereren. Terwijl de burgers hondentoonstellingen hielden, organiseerden de adellijke hondenbezitters vaardigheidswedstrijden, de 'fieldtrials'. Hier had Zijlmans mijns inziens de lijn wel even kunnen doortrekken naar de actuele situatie. Zij doet dat echter weer voorbeeldig in het prachtige slothoofdstuk over de rol van de hond in de kunst. In een kleine zestig pagina's, die de climax van het boek vormen, behandelt de auteur met grote kennis van zaken de hond in de literatuur, in de beeldende kunst, de massakunst en de kitsch, in spotprenten, politieke prenten en strips en in de film. Voor hondenliefhebbers, maar ook voor geïnteresseerden in cultuur- en mentaliteitsgeschiedenis van harte aanbevolen.

Han C. Vrieling

P. Bitter, L. Noordegraaf, ed., *De Sint Laurens in de steigers. Bouwen, beheren en restaureren van de Alkmaarse Grote kerk* (Alkmaarse historische reeks XI; Hilversum: Verloren, 2002, 286 blz., €26,-, ISBN 90 6550 198 3).

In de jaren 1991-1996 vond er een grootscheepse restauratie plaats van zowel het exterieur als het interieur van de Alkmaarse Grote of Sint Laurenskerk. Naar aanleiding van deze restauratie verscheen in 1996 als deel X van de Alkmaarse historische reeks een bundel opstellen waarin de geschiedenis van het interieur van deze kerk centraal staat. De redacteurs beloofden in hun voorwoord dat op korte termijn een vervolgbundel zou komen met een uitgebreid overzicht van de bouw- en restauratiegeschiedenis. Met name de eigenlijke bouw- en architectuurgeschiedenis van de huidige, in de jaren 1470-1520 gebouwde kerk bleek zeer bewerkelijk te zijn. Omdat het onderzoek na zes jaar nog steeds niet is afgerond, verschijnt nu deze vervolgbundel met de reeds afgeronde studies. Het is mede daarom dat deel XI opvalt door zijn diversiteit aan thematiek.

Peter Bitter, de stadsarcheoloog van Alkmaar, tracht in het eerste artikel 'De kerk van Alkmaar vóór 1470' (11-100) op basis van archeologisch en historisch bronnenonderzoek de geschiedenis van de afgebroken middeleeuwse voorganger van de Sint Laurenskerk in beeld te brengen. Behalve van bodemvondsten die tijdens de restauratie naar boven zijn gehaald, maakt Bitter in dit artikel ook gebruik van de schaarse literatuur betreffende de oudste archiefbronnen over de kerk. Het onderzoek leverde veel nieuwe gegevens op, maar ook tal van nieuwe vragen, die men nog niet heeft weten te beantwoorden. Hoe oud is bijvoorbeeld de tufstenen kerk waarvan de funderingen zijn aangetroffen, en wie was de bouwer?

De meest verrassende bijdrage in deze bundel is eveneens van de hand van Bitter. In 'Begraven onder de zerken' (101-223), waarin overigens de grafzerken niet aan de orde komen, analyseert de auteur de grafvondsten in 901 grafkisten en 62 knekelkisten. Bij het zorgvuldig archeologisch onderzoek van de graven stonden met name vragen voorop ten aanzien van de gezondheidstoestand in het verleden en de wijze van teraardebestelling van de overledenen.